

УДК 340.12

САРЖАН С.Л., кандидат юридичних наук

ПРАВОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ВЛАСТИВІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ

Анотація. У статті розглядається правова інформація, як похідна і властивість юридичних фактів, що обумовлюють форму і зміст такої інформації. Подано характеристики, ознаки класифікації такої інформації, право та власність на інформацію, а також роль правової інформації в діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова: інформація, інформаційне право, правова інформація, юридичний факт.

Аннотация. В статье рассматривается правовая информация, как производная и свойство, которая обуславливает форму и содержание этой информации. Дана характеристика, черты классификации такой информации, право и собственность на информацию, а также роль правовой информации в деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: информация, информационное право, правовая информация, юридический факт.

Summary. The article discusses legal information, as a derivative and the property, which determines the form and content of this information. Given the characteristic features of the classification of such information, and the right to ownership of the information, as well as the role of legal information in law enforcement.

Keywords: information, information law, legal information, legal fact.

Постановка проблеми. В умовах формування інформаційного суспільства в Україні поняття “інформація” набуває центрального значення.

У теорії інформаційних систем інформація ототожнюється з відомостями (даними), тобто тлумачиться як сукупність відомостей про будь-що або будь-кого. Згідно з кібернетичним підходом інформацією є нові, корисні, вагомі для користувача відомості.

Інформація – це специфічна правова категорія. Ознаки, що її характеризують здебільшого притаманні тільки їй. На науковому рівні їх виділив А.Б. Венгеров [1, с. 70], який зазначив, що це:

- незалежність інформації у відношенні до свого носія;
- можливість багаторазового використання однієї і тієї самої інформації;
- вона не зникає при споживанні;
- збереження інформації, що передається, у суб’єкта, що її передає;
- здатність до збереження, агрегування, інтегрування, накопичення, “стискання”;
- кількісна визначеність інформації;
- системність.

Як вважає О.В. Кохановська, інформація – благо, яке піддається лише моральному, але не фізичному старінню [2].

У Главі 12 статті 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) інформація визначена об’єктом цивільних прав, та, одночасно, згідно Глави 15 ЦКУ інформація віднесена до немайнових благ [3].

Багатогранністю і специфічністю інформації обумовлюється те, що вона може бути об’єктом як майнових, так і немайнових прав.

Метою статті є дослідження функціонування правової інформації, в контексті юридичних фактів.

Виклад основних положень. Право на інформацію як одне із нематеріальних благ, що забезпечує і соціальне буття фізичної особи, з’являється у людини в момент народження і нерозривно пов’язане з нею протягом усього життя, тобто набувається фізичною особою і в силу народження. Згідно із статтею 302 Цивільного кодексу України [3] “фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію”. Даний перелік доцільно доповнити “правом шукати інформацію”, яке передбачено Рекомендаціями Ради Європи № 854(1979) “Про доступ громадськості до державної документації та свободу інформації” [5, п. 13] серед правомочностей суб’єктів інформаційних відносин.

Право на інформацію як результат творчої, інтелектуальної діяльності набувається в силу закону. Будь-який твір за своєю природою є інформацією, яка виникла в результаті творчої діяльності людини і набула певної об’єктивної форми [6, с. 45]. При цьому інформацію неможливо відділити від тієї форми, в якій вона представлена. В даному випадку інформація виступає в якості особливого об’єкта виключних цивільних прав.

Дискусійним залишається питання права власності на інформацію. Наприклад, в ряді країн існує право власності на інформацію. Так, англійський Закон про власність 1925 року, судова практика і доктрина включають інформацію до категорії “майна”, а саме до персонального рухомого майна, на яке поширюється право власності [7].

В українському законодавстві поняття “права власності на інформацію” було вилучено із Закону України “Про інформацію” в редакції 2011 р. Такий підхід законодавця, на нашу думку, вбачається зрозумілим. Виходячи із розуміння природи права власності, до поняття інформації не можливо застосувати у повному обсязі “тріаду”, на якій базується дане право щодо речей: володіння, користування і розпорядження. За наявності вищезгаданих ознак інформація легко тиражується і не відчужується – вона залишається у того, хто її передав. Тобто поняття “володіння інформацією” є досить умовне – нею володіють всі, хто був з нею ознайомлений, проте не всі мають права її використовувати та розпоряджатися.

Однак, в системі суспільних відносин інформація може виступати як продукт-предмет, що має попит на ринку, вартісну оцінку і властивість товару у формі нематеріальних активів. У даному випадку інформація у формі інформаційного продукту або інформаційних послуг виступає об’єктом майнових цивільних прав, змістом яких можуть бути дві правомочності: користування і розпорядження. При цьому перше полягає в можливості вчиняти будь-які можливі і не заборонені законом або договором дії з інформацією та на її основі, а друге – передавати інформацію в будь-якій формі будь-якій третій особі, як за плату, так і безоплатно [8].

Закон України “Про інформацію” [9] як один із видів інформації виокремлює правову інформацію – сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, *юридичні факти*, (виділено – *Денисовою О.О.*) правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо [10].

Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі й підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, принципи міжнародного права, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань, що є передумовою багатьох юридичних фактів. Отже, правова інформація поділяється на нормативну і ненормативну.

До ненормативної правової інформації можна віднести документи, які не містять правових норм, а отже, мають рекомендаційний та інформаційний зміст. Її можна поділити на дві групи.

Інформація про стан законності та правопорядку:

відомості про дотримання прав і свобод людини, що містяться у звітах Уповноваженого з прав людини, офіційні дані про стан виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань, матеріали комісій з прав людини;

відомості про стан законності й правопорядку, ефективності прокурорського нагляду, що містяться в публікаціях засобів масової інформації, у періодичних виданнях правоохоронних і правозастосовних органів, інформація про форми і способи захисту прав громадян, про вжиті заходи з відновлення законності.

Інформація, пов'язана з розкриттям і розслідуванням правопорушень:

кримінологічна – відомості про злочинність та інші правопорушення, а також ефективність карних заходів;

криміналістична – відомості, що використовуються при доведенні факту злочину та ідентифікації особи чи групи осіб, які вчинили злочин;

судово-експертна – відомості, що використовуються під час судових експертиз для доведення (або спростування) факту злочину і вини обвинуваченого;

оперативно-розшукова – відомості, що відбивають хід і результати проведення оперативно-розшукових заходів з установлення та розшуку осіб, які вчинили кримінально карне діяння і переховуються від правосуддя, а також інші відомості та матеріали [10].

Існують й інші підходи до класифікації правової інформації, окремі з ознак класифікації якої є спільними для різних видів інформації.

Залежно від стадії виникнення розрізняють первинну інформацію, яка виникає безпосередньо у процесі юридичної діяльності, і вторинну, яка виникає в результаті оброблення первинної та (або) іншої вторинної інформації. До вторинної належить інформація проміжна і результатна.

За стабільністю інформація поділяється на постійну (сталу), яка не змінює своїх значень, умовно постійну, для якої це твердження може бути справедливим протягом тривалого періоду, та змінну, значення якої часто змінюються.

Деякі властивості інформації є об'єктом правового регулювання. Зокрема, установлюється правовий режим доступу до інформації – передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення та зберігання інформації. За цією ознакою розрізняють:

відкриту інформацію, доступ до якої забезпечується її систематичним публікуванням в офіційних друкованих виданнях (“Офіційний вісник України”, “Відомості Верховної Ради України”, газета “Урядовий кур'єр”), поширенням її засобами масової комунікації, безпосереднім її наданням зацікавленим громадянам, державним органам та юридичним особам;

інформацію з обмеженим доступом – конфіденційну і таємну. Конфіденційна інформація – це відомості, які перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. До таємної інформації належить інформація, що містить відомості, які становлять державну чи іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству, державі. Її охорона є компетенцією правоохоронних органів, до відома яких вона віднесена.

Зазначимо, що конфіденційність (секретність) – це одна з характеристик інформації, які мають розглядатись у контексті її автоматизованого оброблення. Вона є головною для важливої державної інформації. Для відкритої інформації не менш важливими вимогами є цілісність і доступність, у деяких випадках – захищеність від тиражування.

Організація процесів отримання, використання, поширення та зберігання інформації, тобто інформаційної діяльності – сукупності дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави, – істотно залежить від вибору носіїв та способу фіксації інформації на них. Одним з основних носіїв інформації, зокрема правової, є паперовий документ. Але з бурхливим зростанням обсягів правової інформації, яке почалося в розвинених країнах з другої половини ХХ століття разом з ускладненням завдань соціального управління і регулювання, постала невідкладна потреба в широкому використанні й інших носіїв. Сьогодні документ – це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації фіксуванням її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

У контексті інформаційних систем і технологій особливого значення набуває таке поняття, як дані – інформація, подана у формалізованому вигляді, придатному для обробки автоматизованими засобами за можливої участі людини. Сучасною формою організації даних на машинних носіях є автоматизовані банки даних.

Автоматизований банк даних – це система інформаційних, математичних, програмних, мовних, організаційних і технічних засобів, необхідних для інтегрованого нагромадження, зберігання, ведення, актуалізації, пошуку та видачі даних. Основними складовими автоматизованого банку даних є база даних і система керування базою даних.

Організація баз даних є необхідною передумовою для створення правових інформаційних систем і належного забезпечення правовою інформацією суспільства, але використання таких баз може призводити до нових проблем, які потребують правового регулювання. Скажімо, нагромадження великого обсягу правової інформації в банку даних може призвести до монополізації, а згодом і до зловживань у вигляді приховування інформації, її незаконного оприлюднення чи використання з корисливою метою. Для запобігання таким зловживанням право власності на правову інформацію має належати державі, а використання даних регламентуватися законодавством. Іншим вкрай важливим питанням є забезпечення захисту інформації, в чім головна роль належить новій галузі – інформаційному праву, яку ще потрібно не лише створити, але і сформулювати належну роль серед традиційних галузей права.

Сьогодні Україна перебуває на порозі інформаційного суспільства і тому не можна зволікати з розробкою його правового фундаменту, оскільки це призведе до негативних наслідків [2]. Правові норми, що відповідатимуть усім критеріям феномену, яким є інформація, мають відображати національні цінності, традиції суспільства, передові ідеї й концепції розвитку, щоб створити передумови для цивілізованого інтегрування у світовий інформаційний простір, забезпечуючи захист національних інтересів громадян України у глобальному інформаційному середовищі.

Проблемам інформаційного права юридична наука почала приділяти увагу в 60-70 роках ХХ століття. Поступово були окреслені класифікаційні ознаки нової галузі права.

Важливою класифікаційною ознакою галузі є предмет інформаційного права. За визначенням правознавців, предмет інформаційного права України можна розглядати як частину суспільних відносин, пов'язаних з обігом інформації та інформаційних ресурсів: створенням, формуванням, розвитком, поширенням, використанням; забезпеченням сталого функціонування інфраструктури інформаційного простору України з метою задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційної діяльності та цивілізованого входження у світовий інформаційний простір; забезпеченням захисту інформаційних ресурсів, засобів комунікацій, інформаційних технологій та інформаційної безпеки суб'єктів суспільних відносин в інформаційній сфері [11 – 12]. Це має безпосереднє

відношення до юридичних фактів, що їх породжує, або виникає на основі, що в послідуєчому виникали і буде нами розглянуто.

Регулювання відносин у сфері інформаційного права, як і в інших галузях, передбачає упорядкування відносини двох або більше суб'єктів, пов'язаних певним інтересом до конкретного інформаційного об'єкта. Порядок і правила дій суб'єктів встановлюються державою у відповідних правових нормах з урахуванням інтересів або певного кола суб'єктів інформаційної діяльності.

Перетворення інформації на стратегічний ресурс, наявність інформаційної складової в усіх сферах діяльності людини, суспільства і держави в цілому зумовили формування нової галузі права. Інформаційне право за наявності чітко окресленої предметної сфери регулювання (інформація, інформаційна діяльність) за своїми методами використовує різні засоби і прийоми, властиві всій системі права, тісно взаємодіє з усіма іншими галузями права: конституційним, адміністративним, цивільним, кримінальним тощо.

Специфікою інформаційного права є безпосередньо конституційне регулювання певних видів діяльності, пов'язаних з інформацією. Конституційними правовими нормами реалізуються і норми міжнародного права.

Забезпечення правил інформаційної діяльності регулюється адміністративним правом, а право власності та інтелектуальної власності на інформацію, інформаційні ресурси – нормами цивільного права. Кримінальне право встановлює санкції за злочини в інформаційній сфері. Тому регулювання правових відносин, пов'язаних з інформацією і комунікаційними процесами, спонукає дотримуватися балансу використання різних методів регулювання.

Один із провідних теоретиків конституційного права України В.Ф. Погорілко відзначає, що інформаційне право – галузь, яка ще тільки формується, і дуже важливим є визначення основних її інститутів*, пошук і розробка шляхів найбільш ефективного застосування правового інструментарію регулювання відносин в інформаційній сфері. Національний характер будь-якої галузі права, так само як і інформаційного, визначає його конституційна основа та реалізація правовими нормами звичаїв, моральних норм, традицій суспільства і країни. Справжність і реальність конституційного ладу має відображати реально існуючі суспільні відносини на момент прийняття відповідної Конституції і на перспективу. *“На жаль, – пише автор, – певною мірою проблематичний характер мають, як показав час, деякі положення, закріплені у нашій Конституції України, зокрема, положення про соціальний характер держави, соціальні права і свободи людини і громадянина, соціальну спрямованість економіки тощо. Ці та ряд інших положень Конституції є в цілому символічними або справляють враження таких. Практично вони реалізуються частково”* [13]. З урахуванням наведених висновків можна відверто говорити про те, що недоліки правового регулювання інформаційних відносин є наслідком недостатньої уваги (як одна із причин) до формування інформаційного права в Україні.

Висновки.

Інформаційне право як наука лише розпочинає вивчення суспільних відносин та їх закономірностей в інформаційній сфері. Ці відносини відображаються у праві, правоохоронній і правозастосовчій практиці, у суспільній правосвідомості. Можна констатувати, що здоровий глузд науки перемагає, і разом з інформаційними відносинами на новому етапі розвитку людства розвиватиметься і наукова складова

* **Від редакції.** Про основні та спеціальні інститути інформаційного права, кодифікації інформаційного законодавства див.: *“Основи систематизації інформаційного законодавства : теоретичні та правові засади”* : монографія / В.М. Брижко. – К. : ТОВ “ПанТот”, 2012 р. – С. 98-163.

інформаційного права. На жаль, реальністю є те, що цей процес необґрунтовано гальмується, здійснюється недостатньо послідовно.

Галузь інформаційного права і інформаційного законодавства України розвиваються активно. Разом з тим, правотворчий процес здійснюється безсистемно, шляхом вирішення окремих проблем в окремих законах і підзаконних актах фрагментарно, а у багатьох випадках без узгодження з чинним законодавством.

Найбільш складною є правозастосовча сфера інформаційного права. Багато проблем пов'язано із прогалинами в інформаційному законодавстві. Так, дослідники проблеми регулювання відносин у сфері обігу інформації з обмеженим доступом, що не становить державної таємниці, зокрема й автор публікації, вважають її “білою плямою” в інформаційному законодавстві України. Без вирішення цих проблем передчасно вести мову про цивілізовані відносини, пов'язані з інформацією взагалі. І це одна з причин того, що правоохоронна сфера правозастосування не у повному обсязі забезпечуватиме захист інформаційних прав і свобод суб'єктів України [11].

Залишається проблемою в Україні захист прав інтелектуальної власності – вона найбільше потерпає від наслідків цієї проблеми. В Україні великий потенціал у галузі високих технологій. Але деякі компанії просто не хочуть інвестувати, оскільки вони небезпідставно вважають, що їхні авторські права можуть бути порушені, а інтелектуальна власність в будь-якій час вкрадена.

Використана література

1. Венгеров А.Б. Категория “информация” в понятийном аппарате юридической науки / А.Б. Венгеров // Советское государство и право. – 1977. – № 10. – С. 70-71.
2. Кохановська О.В. Інформація як нематеріальне благо та захист інформаційних прав згідно з Цивільним кодексом України. – Режим доступу : [//www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf)
3. Цивільний кодекс України : Закон України : за станом на 03.09.12 р. – К. : Правова єдність, 2012. – 270 с.
4. Марущак А.І. Цивільні права на інформацію // Юридичний вісник. – 2009. – № 3(12). – С. 33-36.
5. Про доступ громадськості до державної документації та свободу інформації : Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи від 29.08.11 р. № 854(1979). – Режим доступу : [//www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_international/117](http://www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_international/117)
6. Гоголь Б.М. Співвідношення права на інформацію та виключних прав автора / Б.М. Гоголь // Юридична наука. – 2011. – №4-5. – С. 44-47.
7. Law of Property Act 1925. – Режим доступу : [//www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/20](http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/20)
8. Самохвалов А.А. Информация как объект гражданских прав. – Режим доступу : [//www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4](http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1503/4)
9. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-ХІІ : в редакції від 13.01.11 р. № 38-VI // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2011. – № 32. – Ст. 313.
10. Денисова О.О. Інформаційні системи і технології в юридичній діяльності / О.О. Денисова. – К. : КНЕУ, 2003. – 315 с.
11. Копылов В.А. Информационное право : учеб. пособ. / В.А. Копылов. – М. : Юристъ, 1999. – 400 с.
12. Информационная безопасность России / [Ю.С. Уфимцев, Е.А. Ерофеев, В.П. Буянов и др.]. – М. : Экзамен, 2003. – 560 с.
13. Основи конституційного ладу України : конституційне право України : підручник / [В.Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький, О.В. Городецький та ін.]. – [2-ге вид.]. – К. : Наук. думка, 2000. – С. 122-184.